

ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองมุสลิมไทยในโลกไซเบอร์

พัชรธัญรัตน์ สะละหมัด*

นักวิชาการและนักวิจัยอิสระ

บทคัดย่อ

ในโลกยุคการสื่อสารไร้พรมแดน ไซเบอร์คือช่องทางหนึ่งที่สำคัญและแพร่หลายในการใช้เผยแผ่แนวคิด ตัวตน อัตลักษณ์ หรือการมีปฏิสังสรรค์ของคนในสังคม สำหรับมุสลิมในประเทศไทย ที่ต้องอยู่ท่ามกลางความต่างและหลากหลายทั้งในแวดวงมุสลิมและในสังคมไทย การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมสารสนเทศ เพื่อมีส่วนร่วมหรือสร้างพื้นที่เฉพาะของตนเองขึ้นมาในการสร้างสรรค์ผลงานและความเข้าใจ ทั้งกับภายในและภายนอกก็กำลังแพร่หลาย มี “เว็บไซต์” และ “บล็อก” มุสลิม หลากรูปแบบ สาขา และหลายระดับ กรอบคำถามของบทความฉบับนี้ จึงจำกัดเฉพาะการศึกษาการใช้สื่อไซเบอร์ในสังคมของ “พลเมือง” มุสลิมไทยต่อประเด็นความต่างในความเป็น “ไทย” ว่า มุสลิมไทยใช้สื่อไซเบอร์ในการสร้างความเข้าใจระหว่างกันเพื่อลดความต่างที่มีอย่างไร และจะดำรงตนเยี่ยง “มุสลิม” อย่างไรในบริบทสังคม “ไทย” ทั้งนี้ จากการศึกษาทัศนคติความคิดเห็นที่แสดงบนหน้าเว็บไซต์และเว็บบอร์ด (มุสลิม) ต่างๆ ในช่วงตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2551 – เมษายน 2552 ภายใต้กรอบแนวคิด “Civil Islam” หรือ “Islam Hadhari” ซึ่งถือเป็นสังคมพลเมือง (civil society) ในแบบ “อิสลาม” ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย และความเป็นพหุสังคม ทั้งในแง่ของศาสนาและรูปแบบการดำเนินชีวิต พบว่า การใช้สื่อไซเบอร์ของสังคมมุสลิมส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการศึกษาและให้ความรู้ทางศาสนา และโดยรวมแล้วกล่าวได้ว่า หลัก “ธรรม” สำคัญ ที่มุสลิมในชุมชนเสมือน นำมาประกาศคือหลักการเรื่อง “อุมมะฮฺ” หรือความเป็นประชาชาติ ความเป็นเรือนร่างเดียวกันของผู้ศรัทธา ที่มาของประโยค “มุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน” นอกจากนี้ ในความเป็น “พลเมือง” ซึ่งถือกำเนิดบนแผ่นดินที่มีชื่อว่า “ประเทศไทย” และนับถือศาสนา “อิสลาม” ทัศนะของมุสลิมไทย เท่าที่ปรากฏในโลกไซเบอร์ จึงไม่ได้แสดงถึงการเป็นปฏิปักษ์กับความเป็น “ไทย” แต่ก่อนข้างมีปฏิภริยาและทัศนะในแง่ลบกับการบริหารและใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ “รัฐไทย” โดยเฉพาะในการปฏิบัติต่อ “พี่น้อง” มุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ ดังนั้นข้อเรียกร้องอย่างเดียวของพวกเขาในฐานะ “ชนกลุ่มน้อย” ที่ได้รับการปฏิบัติเสมือนเป็น “พลเมืองชั้นสอง” จึงมุ่งไปที่ “ความยุติธรรม” เป็นสำคัญ

คำสำคัญ: ธรรมวิทยาแห่งพลเมือง อิสลาม มุสลิมไทย ประชาชาติมุสลิม ชุมชนเสมือน

* ผู้รับผิดชอบบทความ e-mail : thanyarasm@yahoo.com

Civic Religion of Thai Muslim Cyber Space Society

Patchrathanyarasm Salamat

Abstract

In the wake of digital world era, cyber space is one main popular channel in dispersing ideology, identity and social interaction. This information technology is also quite popular among educated Thai Muslims who make use of the cyber world in producing their own space in contributing and propagating mutual understanding both within the Muslim communities and the Thai society as a whole through various types of website and weblog. The research question of this article is thus limited only to how Thai Muslims “civic” use cyber space in creating mutual understanding to narrow down differences and how they live their life as “Muslim” in “Thai” society context. Under “Civil Islam” or “*Islam Hadhari*” conceptual framework which is an Islamic civil society that base on diversity and multi-society both in term of religion and way of life, the study conducted during November 2008 - April 2009 found that most of Muslim cyber societies are about learning and educating religious aspect of Islam. In general, their civic religion is focus on the *Ummah* or fraternity of the believers. Moreover, as “civics” who born in “Thailand” and are also the faithful of “Islam,” their views that appeared in the cyber world did not show any hatred nor enmity to the “Thainess” but rather shown negative views and reactions toward the administrative and power abusing of “Thai state” authorities especially to those Muslim “brotherhood” in three southern provinces. Their only request as “minority” who has been treated as “second-class civic” is thus mainly for “justice” only.

Keywords: Civic Religion, Civil Islam, Thai Muslim, Fraternity, Cyber Space

ความนำ

ประชากรในเมืองไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีประมาณ 8 ล้านคน² แม้จำนวนมุสลิมที่อาศัยอยู่ใน 4 จังหวัดภาคใต้ จะมีมากและได้ชื่อว่าเป็น “คนส่วนใหญ่” แต่สภาพโดยรวมถือเป็น “ชนกลุ่มน้อย” ที่ไม่มีอำนาจต่อรองทางการเมืองมากนัก นอกจากนี้มุสลิมในประเทศไทยแต่ละภาค ต่างก็มีประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง โดยเฉพาะประชากรมุสลิมทาง 4 จังหวัดภาคใต้นั้น พุทธภาษามลายูถิ่นหรือมลายูปัตตานี³ มีความรู้สึกของภาคนิยมและความเป็นมลายูค่อนข้างสูง หวงแหวนในอัตลักษณ์ความเป็นมลายู “มุสลิม” ไม่ต่างจากที่สังคม “ไทย” หวงแหวนความเป็น “พุทธ”

นับแต่ความรุนแรงระลอกใหม่เกิดขึ้นเมื่อต้นปี 2547 เป็นต้นมา สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ยังไม่คลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้น ยังมีเหตุร้ายเกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนในท้องถิ่นอยู่เป็นระยะ แม้ว่ารัฐบาลจะทุ่มเทสรรพกำลังและให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาเป็นลำดับต้นๆ ก็ตาม ทั้งนี้เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง ที่อาจเป็นเชื้อแห่งความขัดแย้งระหว่างมุสลิมในภาคใต้กับภาครัฐค่อนข้างมาก คือความเข้าใจที่ผิดพลาด

คลาดเคลื่อนซึ่งสังคมไทยมีต่ออิสลามและมุสลิม เพราะสังคมไทยส่วนใหญ่มองว่า “อิสลาม” ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันคือการหยุดนิ่งอยู่กับที่ เป็นวัฒนธรรมที่แข็งตายตัวไม่ยืดหยุ่น ไม่เคยขยับเขยื้อนปรับตัวเองตอบโต้กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลก ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ต่อต้านประชาธิปไตย กดขี่และไม่ให้เกียรติผู้หญิง และอื่นๆ อีกร้อยแปด คนไทยจึงมักมีทัศนคติต่อมุสลิมว่าเป็นกลุ่มก้อนเดียวเหมือนกันหมด ถ้าหลังหัวโบราณ เชื่อถืออะไรงมงาย ไร้ทั้งสติ ปัญญา และเหตุผล จนหลงและนำไปสู่พฤติกรรมก่อความรุนแรงต่อผู้อื่นได้โดยง่าย โฉดชั่วเลวร้าย ไม่มีเมตตาธรรมในจิตใจ ว่าคนได้เพียงแค่นี้ ความเห็นต่าง ออกตัญญูต่อแผ่นดินที่มาอาศัยพึ่งพิง อยู่ที่ไหนก็มีแต่ก่อเรื่องสร้างปัญหา ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้ากับใครไม่ได้ เห็นแก่ตัว เอาแต่พวกพ้องตัวเอง ไม่รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ฯลฯ และหากสายตาที่มองมุสลิมจะมีความ “เห็นใจ” อยู่บ้างก็จะเป็นว่าคนที่นับถืออิสลามนั้นคือ “ชนโง่เขลา ผู้นำสงสาร”⁴

ทัศนคติต่ออิสลามและมุสลิมเช่นข้างต้น ปรากฏให้เห็นบนหน้าเว็บไซต์และเว็บบอร์ดต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ส่วนความถี่และ

² ข้อมูลจากรายงานข่าวที่นายพนิช วิจิตเศรษฐ์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ใช้แถลงต่อที่ประชุม OIC เมื่อเดือนพฤษภาคม 2552 โดยมีเพียง 20% อาศัยในภาคใต้ของไทย

³ แต่ใช้ภาษามลายูอักษรยาวี ในงานเขียน ซึ่งจากข้อคิดเห็นของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับ 13 กุมภาพันธ์ 2547 เอกสารภาษา (มลายู) ยาวีต่างๆ ที่พบในภาคใต้ของไทย น่าจะเป็นภาษามลายูหลวง มากกว่า มลายูถิ่นหรือมลายูปัตตานี (“ภาษามลายูอักษรยาวี” <<http://www.oknation.net/blog/shukur/2009/02/28/entry-2> >)

⁴ ประมวลจากการแสดงความคิดเห็นบนหน้าเว็บบอร์ดหรือกระดานข่าวต่างๆ เช่น สีแดง พันทิพ และฟ้าเดียวกัน

รุนแรงในการสะท้อนแสดงความคิดเห็นในทำนองดังกล่าว ก็จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับมุสลิมทั้งในภาคใต้ของไทยและในต่างประเทศ

โดยที่งานวิจัยและเอกสารเกี่ยวกับบทบาทของโลกไซเบอร์มุสลิมในแง่มุมต่างๆ และต่อความต่างตลอดจนความเป็นอื่นในสังคมไทยมีน้อยมากจนถึงไม่มีอยู่เลย บทความนี้จึงมุ่งหวังว่า โดยการศึกษาวิเคราะห์ “สาร” ในกระดานเสวนาและบทความต่างๆ บนหน้าเว็บไซต์และเว็บบล็อกมุสลิมจำนวนหนึ่ง จากการสืบค้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2551 – เมษายน 2552 จะสามารถตอบคำถามได้ว่า—ในท่ามกลางความเป็นอื่นและความขัดแย้งที่เผชิญอยู่ มุสลิมดำรงตนเชิง “มุสลิม” อย่างไรในสังคม “ไทย”— อีกทั้งยังอาจสร้างองค์ความรู้และเสริมเติมความเข้าใจ เกี่ยวกับปัญหาความแตกต่างหรือช่องว่างทางความคิดของมุสลิมไทย ทั้งต่อประเด็นความเป็น “มุสลิม” และต่อความเป็น “พลเมือง” ของประเทศไทยได้ในระดับหนึ่ง

เนื่องจาก “มุสลิม” หมายถึง “ผู้นอบน้อมยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่อพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า” ดังนั้นในการประกาศตัวเป็น “มุสลิม” เข้าร่วมหรือแสดงความคิดเห็นในเว็บหรือบล็อก “มุสลิม” โดยตัวมันเอง จึงคือธรรมเนียมแห่งพลเมืองรูปแบบหนึ่ง การแสวงหาสัญลักษณ์หรือการเอ่ยอ้างถึง “ธรรม”

หรือ “ศาสนา” หรือ “พระผู้เป็นเจ้า” จึงไม่จำเป็น เพราะสิ่งเหล่านี้กำกับอยู่ในทุกรูปแบบของวิถีชีวิตมุสลิม และมีปรากฏให้เห็นเป็นปกติในทุกเว็บหรือบล็อกมุสลิม

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาในกรอบ “Civil Islam” หรือ “Islam Hadhari” ซึ่งถือเป็นสังคมพลเมือง (civil society) ในแบบ “อิสลาม” ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย และความเป็นพหุสังคม ทั้งในแง่ของศาสนาและรูปแบบการดำเนินชีวิต และปรากฏครั้งแรกตั้งแต่เมื่อเริ่มมี “รัฐอิสลาม” และ “รัฐธรรมนูญ” ขึ้นในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ที่แต่ละชนเผ่าชาติพันธุ์ หรือกลุ่มศาสนา มีสิทธิของความเป็นปัจเจกและพลเมือง ที่สามารถดำเนินชีวิตและปฏิบัติศาสนกิจได้โดยเสรี ภายใต้กรอบของข้อตกลงร่วมหรือสัญญาประชาคมที่ทำไว้⁵

“ศาสนา” เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบอบอิสลาม แนวคิดพื้นฐานใน “อิสลาม” คือ สรรพสิ่งทั้งหลายถูกสร้างโดยพระผู้เป็นเจ้า ผู้ทรงอำนาจสูงสุด ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินและเป็นไปตามกฎของพระองค์ เบื้องหลังของสรรพสิ่งจึงมีเจตจำนงหนึ่งบริหารจัดการ มีอำนาจหนึ่งที่ขับเคลื่อน มีกฎหนึ่งที่คอยกำหนดควบคุม ทำให้จักรวาลดำเนินต่อเนื่องไปได้ในรูปแบบที่ประสานกลมกลืนอย่างสันติ

⁵ Ahmad S. Moussalli, “Modern Islamic Fundamental Discourses on Civil Society, Pluralism and Democracy” in August Richard Norton (ed.), *Civil Society in the Middle East* (Köln: Brill, 1995)

และผู้ใดประสงค์จะรับเอาสันติภาพที่แท้จริงทั้งภายในและภายนอก ก็มีเพียงแต่โดยการยอมจำนนและเชื่อฟังต่อพระผู้เป็นเจ้าของที่ในภาษาอาหรับเรียกว่า “อัลลอฮ์” เท่านั้น ส่วนผู้หรือสิ่งที่ยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ จะเรียกว่า “มุสลิม”

แนวคิดเรื่องเอกภาพและอำนาจสูงสุดของพระผู้เป็นเจ้าของ คือรากฐานแห่งศรัทธาตลอดจนความเชื่อ อุดมการณ์ และระบอบอิสลามอื่นๆ ที่ถูกกล่าวไว้ใน “อัลกุรอาน” ซึ่งเป็นประมวลบทบัญญัติในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้ในทุกแง่มุมของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นหลักศรัทธาศาสนา กฎหมาย การเมือง สังคม เศรษฐกิจการค้า หรือแนวทัศน์เรื่องสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากอาณาจักรอันมีเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้าของครอบคลุมทุกสรรพสิ่งทั้งโลกนี้และโลกหน้า อาณาจักรของมนุษย์บนโลกนี้จึงเป็นเพียงเสี้ยวส่วนหนึ่งในอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าของ โดยที่อำนาจสิทธิขาดในการปกครอง ตัดสิน แต่งตั้ง หรือถอดถอนมนุษย์จากทุกตำแหน่งแห่งที่บนโลก เป็นอำนาจของพระองค์เพียงลำพังโดยสมบูรณ์

ในฐานะพลเมืองบนอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าของ มนุษย์ได้รับอิสระในการดำรงชีวิตและการทำหน้าที่ผู้แทนของพระองค์บนโลกนี้ ทุกชีวิตจึงเสมอภาคเท่าเทียมกัน ณ พระองค์ สิ่งเดียวที่จะทำให้มนุษย์แตกต่างกันคือคุณงามความดีหรือ “ผลงาน” ในขณะปฏิบัติหน้าที่ “ผู้แทน” บนโลกเท่านั้น

ภายใต้หลักแห่งความเสมอภาคเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์และการเป็น “ผู้แทน”

ของพระผู้เป็นเจ้าของ สิทธิหน้าที่ของ “มนุษย์” ซึ่งเป็น “ผู้แทน” มีเพียงแค่ “ดูแลรักษา” เท่าที่ได้รับมอบหมาย ไม่ใช่ “เจ้าของ” อำนาจโดยสมบูรณ์ ดังนั้น “ผู้ปกครอง” ซึ่งได้รับมอบหมายอำนาจจากพระผู้เป็นเจ้าของ จึงต้องรับผิดชอบต่อทั้งพระผู้เป็นเจ้าของและต่อผู้หรือทุกสิ่งที่อยู่ใต้ปกครอง ในขณะที่ “พลเมือง” หรือผู้อยู่ใต้ปกครอง ก็ต้องรับผิดชอบทั้งต่อพระผู้เป็นเจ้าของต่อเพื่อนมนุษย์และสังคม ตลอดจนทุกสรรพสิ่งบนโลกนี้ด้วยเช่นกัน

และโดยที่มนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในทางศักยภาพ ชาติพันธุ์ และบริบทแวดล้อม การมีเอกภาพบนความหลากหลายของอาณาจักรมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าของ จึงหมายถึงเอกภาพในเรื่องการยอมรับซึ่งอำนาจสูงสุดของพระผู้เป็นเจ้าของ และการตระหนักถึงวันสิ้นสุดสภาพ “ผู้แทน” ที่ต้องกลับไปยังพระผู้เป็นเจ้าของหรือโลกหน้า ที่ซึ่งมนุษย์อันเป็น “ผู้แทน” ของพระองค์จะต้องถูกพิพากษาตัดสินการปฏิบัติหน้าที่บนโลกนี้ด้วยบริสุทธิ์ยุติธรรม

เมื่อ “โลกหน้า” คือเป้าหมายปลายทางของการดำรงชีวิตอย่างมีอิสระและหลากหลายบน “โลกนี้” ดังนั้น Civil Islam ซึ่งเป็นระบอบอิสลามในกรอบหรือมิติทางการเมือง จึงคือ “อิสลาม” ซึ่งตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของสังคมการเมือง ที่มีอิสรภาพ เสรีภาพ และความหลากหลายของพลเมืองเป็นเป้าหมาย ทั้งนี้ โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นหรืออยู่ในรูป “รัฐอิสลาม” เพราะถึงแม้

การมี “ศาสนา” หรือศรัทธา จะคือรากฐานสำคัญที่ฝังตรึงอยู่ในทุกรูปแบบการดำเนินชีวิต แต่ “รัฐ” และ “ศาสนา” ไม่ใช่และไม่จำเป็น ต้องคือสิ่งเดียวกัน

เนื่องจากอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าไม่ได้จำกัดอยู่ที่ “สถาบันศาสนา” หากแต่ครอบคลุม ปกครอง และเป็นอาณาจักรพื้นฐานอยู่ในทุกอาณาจักรและตัวของมนุษย์อย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ ศาสนาของมนุษย์ (ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิญญาณและเป็นศาสนาริสุทธ์ตามแนวคิดของรุสโซ) และศาสนาของพลเมือง จึงไม่แตกต่างกันในทัศนะของ “อิสลาม” เพราะหลักคำสอนที่เป็นมาตรฐานในศาสนาของมนุษย์ คือรากฐานทางศีลธรรมที่สำคัญของการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ (แม้ว่าจะมีการตีความหลักคำสอน ผิดแผกกันไปตามความต่างของสภาพและระดับการเป็นมนุษย์ที่มีศาสนา วัฒนธรรมประเพณี หรือภูมิลำเนา) นอกจากนี้ การที่ศาสนาของมนุษย์ ซึ่งดำรงอยู่ในความเป็นเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้า คือฐานหลักในการชำระไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพของสังคมมนุษย์ ศาสนาของมนุษย์และศาสนาของพลเมืองจึงไม่จำเป็นต้องประสานเข้าด้วยกัน เพราะทั้งสองสิ่งนี้ไม่เคยแยกจากกัน การมีความเชื่อแต่ไม่ปฏิบัติ ไม่ใช่ศรัทธาที่ถูกต้องในหลักการอิสลาม บทบัญญัติและหลักคำสอนในอิสลาม ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อให้มนุษย์อ่านหรือศึกษาเพื่อยกระดับจิตวิญญาณ แต่การพัฒนาจิตวิญญาณจะบังเกิดได้ก็ด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติ กายและจิตไม่อาจ

แยกจากกันฉันใด ศาสนาและความเป็นพลเมืองก็ไม่อาจแยกจากกันฉันนั้น

ทั้งระดับความเป็นพลเมืองในอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้า และความเป็นพลเมืองของรัฐ ต่างก็วัดกันที่การยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมแห่งพลเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งมุสลิมและผู้ไม่ใช่มุสลิม จะต่างกันก็เพียงว่า ผู้ไม่ใช่มุสลิมอาจไม่ยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ความเชื่อของมุสลิม แต่มุสลิมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของทั้งรัฐและพระผู้เป็นเจ้า ตราบใดที่กฎเกณฑ์ของรัฐนั้นไม่เป็นปฏิปักษ์กับกฎเกณฑ์ของพระผู้เป็นเจ้า

นอกจากนี้ ความเป็นพลเมืองรัฐของมุสลิม ก็ต้องไม่ไปก้าวล่วงหรือเป็นปฏิปักษ์กับความเป็นพลเมืองของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม เพราะการกระทำดังกล่าว คำนับกฎเกณฑ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ประทานเจตจำนงอิสระให้กับมนุษย์ ในการเลือกว่าจะดำรงตนบนโลกนี้เยี่ยงไร ไม่ว่าจะมิหรือไม่มีศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าและในศาสนของพระองค์

เมื่อความเป็นพลเมืองรัฐ คือหน่วยหนึ่งของการเป็นพลเมืองในอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้า ความเป็น “มุสลิม” หรือความเป็น “มนุษย์” จึงเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่าความเป็นพลเมืองของรัฐ แต่ความเป็นมุสลิมที่ดีที่มีโลกหน้าเป็นเป้าหมาย จำต้องเริ่มและดำเนินควบคู่กับการเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐบนโลกนี้ เพราะถึงแม้การปฏิบัติศาสนกิจจะเป็นเรื่องของมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า แต่พันธกิจ การเป็น “ผู้แทน” ครอบคลุมผูกพันการปฏิบัติ

ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่ต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์เพียงหนึ่งเดียวด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ในขณะที่ธรรมวิทยาแห่งการเป็น “มุสลิม” ถูกยึดโยงด้วยหลักคำสอนเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นผู้แทนของพระผู้เป็นเจ้า และความเป็นเรือนร่างเดียวกันของผู้ศรัทธาที่มีเจตจำนงอิสระ อันสื่อแสดงถึงความเป็นพหุสังคมที่หลากหลาย ปริมณฑลของธรรมวิทยาแห่งพลเมืองในชีวิต “มุสลิม” จึงไม่อาจแยกเป็นเอกเทศจาก “อิสลาม” ธรรมวิทยาแห่งพลเมือง “รัฐ” ของมุสลิม จึงคือการผสมผสานเข้าด้วยกันของศาสนาหรือสำนักความเป็นมุสลิม สำนักความเป็นพลเมืองรัฐ และสำนักต่อสังคมส่วนรวม ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมต่างๆ ที่ประกอบสร้างความเป็นพลเมืองแห่งรัฐ ดังนั้น “อิสลาม” ของ “มุสลิม” ที่เป็นพลเมืองรัฐจึงอาจแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละสังคม

ด้วยเหตุนี้ ความเป็น “อิสลาม” จึงมีความเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนของชีวิตมุสลิม เป็นที่มาของการไม่แยกศาสนาออกจากการเมือง มีการเมืองในศาสนา และมีศาสนาในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ยิ่งกว่านั้น การที่ไม่มี (คณะ/สถาบัน) นักบวชในอิสลาม ก็ได้ทำให้ “มุสลิม” ซึ่งถือเป็นผู้แทนของพระผู้เป็นเจ้าบนโลกนี้ ล้วนแล้วแต่คือนักบวชไปพร้อมกัน ส่วนการเอ่ยอ้างพระนามของพระผู้เป็นเจ้าก่อนกระทำการใดๆ ก็ถือเป็นกุศโลบายสำคัญในการกำกับ “สติ”

และ สำนักของการเป็น “มุสลิม” ที่มุสลิมทุกคนพึงปฏิบัติ ในขณะที่การยกอ้างด้วยบทอัลกุรอาน ตลอดจนจนวนณะและแบบอย่างของท่านศาสนทูต เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพหรือหาแนวร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก็เป็นสิ่งปกติของสังคมมุสลิม การมองหาผู้ทำหน้าที่ “ประกาศก” ที่โดดเด่นและชัดเจนของพลเมืองมุสลิม ในประเทศที่มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยเช่นประเทศไทย จึงยากอย่างยิ่ง เพราะประกาศกเหล่านี้ มีกระจายอยู่ในแทบทุกภาคส่วน (ย่อย) ของสังคม ต่างจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่นมาเลเซียหรืออินโดนีเซีย ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม การทำหน้าที่ “ประกาศก” ของผู้นำประเทศหรือผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆ จึงชัดเจน เหมือนเช่นที่อดีตนายกรัฐมนตรี อับดุลลาห์ อะห์หมัด บาดาวี ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง Islam Hadhari ในแบบฉบับของมาเลเซียขึ้นเพื่อปกป้องสิทธิของชนกลุ่มน้อยและสตรี ลดความแตกต่างตึงเครียดในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาต่างๆ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับมุสลิมในการรับมือกับความท้าทายในโลกปัจจุบัน เป็นต้น

สังคมมุสลิมไทยในโลกไซเบอร์

ชุมชนไซเบอร์คือ “ชุมชนเสมือน” ที่อาจสะท้อนหรือสื่อความเป็นตัวตนของสมาชิกได้มากหรือเกินกว่าชุมชนจริง เพราะติ-ชู้-ถูก-ผิด สามารถกระทำ หรือชี้ นำ ได้แค่เพียงใช้ปลายนิ้วสัมผัสในโลกยุคการสื่อสารไร้พรมแดน ไซเบอร์คือช่องทางหนึ่งที่สำคัญ

และแพร่หลายในการใช้เผยแพร่แนวคิด ตัวตน อัตลักษณ์ หรือการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม จากกระแสการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเป็นสื่อขององค์กรหรือเพื่อการค้าเช่นในยุคแรก ปัจจุบันวงการไซเบอร์ทั่วโลกได้ปรับรูปแบบใหม่ ให้กลายเป็นสื่อที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึง และมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของ “ชุมชน” ได้ โดยไม่ต้องมีพื้นฐานด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ขั้นสูงแต่อย่างใด

รูปแบบใหม่ที่เป็นประหนึ่งการปฏิวัติวงการเว็บไซต์นี้ คือระบบเว็บ 2.0 ที่ริเริ่มโดย Dougherty ในปี ค.ศ. 2005 เป็นเว็บไซต์ในรูปแบบของเครือข่ายชุมชนออนไลน์ ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีพื้นที่เพื่อจัดทำเว็บส่วนตัว บล็อก เก็บข้อมูล รูปภาพ วิดีโอ ดนตรี และเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ กลายเป็นเครือข่ายชุมชนออนไลน์ที่หลากหลายรูปแบบหลายระดับ

ระบบเว็บ 2.0 เป็นคำเรียกที่ครอบคลุมทั้งตัวเว็บไซต์ การให้บริการ หรือเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกให้คนแบ่งปันข้อมูล และสร้างหรือสานสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันบนอินเทอร์เน็ต ผู้ใช้จึงมีส่วนร่วมอย่างมากในการเพิ่มเนื้อหาข้อมูลหรือกระทู้เสนอแนะติชม ต่างจากเว็บไซต์ในยุคที่ผ่านมา ที่เจ้าของเว็บไซต์เท่านั้นที่เป็นผู้รวบรวมและป้อนข้อมูลให้กับผู้ใช้

เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมสารสนเทศนี้ ด้านหนึ่งคือการเปิดกว้างขึ้นของพื้นที่หรือเวทีสาธารณะสำหรับชนชั้นกลางและผู้มีการศึกษาส่วนหนึ่งในสังคม แต่อีกด้านคือช่องทางที่เปิดโอกาส

ให้มีการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการครอบงำความคิด ทุน และการจัดการ ตลอดจนการสร้างหรือทำลายโอกาสทางการเมืองของกลุ่มต่างๆ

สำหรับมุสลิมในประเทศไทย ที่ต้องอยู่ท่ามกลางความต่างและหลากหลายทั้งในแวดวงมุสลิมและในสังคมไทย การใช้สื่อไซเบอร์เพื่อมีส่วนร่วมหรือสร้างพื้นที่เฉพาะของตนเองขึ้นมา ในการสร้างสรรค์ผลงานและความเข้าใจ ทั้งกับภายในและภายนอก ก็กำลังแพร่หลาย มี “เว็บไซต์” มุสลิม หลากรูปแบบและสาขา ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่มชมรม ชุมชน จังหวัด ไปจนถึงองค์กรระดับประเทศ มี “บล็อก” มุสลิมหลายร้อยแห่ง ทั้งในชุมชนบล็อกของเว็บมุสลิมเช่น islaminside และชุมชนบล็อกทั่วไป เช่น Bloggang, Oknation, Space, Blogspot, และ Wordpress เป็นต้น

เนื่องจากความแตกต่างมีอยู่ในสังคมทุกระดับและภาคส่วน ความต่างจึงไม่ใช่ปัญหา แต่ปัญหาคือวิธีการรับมือและจัดการประสานความต่างให้ลงตัว เพราะความต่างจะมีปัญหาเมื่อไม่รู้จักและเข้าใจความต่าง แล้วมุสลิมใช้สื่อไซเบอร์ในการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน เพื่อลดความต่างที่มีอย่างไร ?

มุสลิมกับความเป็นพลเมืองไทย

ชุมชนหรือสังคมมุสลิมน่าจะอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นประวัติศาสตร์ของความเป็นชาติ ในช่วงกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา มีงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

กับความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทย จำนวนไม่น้อยปรากฏสู่สายตาสาธารณชน เพื่อเปิดพื้นที่ให้คน “ไทย” ได้ทำความรู้จัก และเข้าใจชนกลุ่มน้อยที่ถูกเรียกว่า “พวก แยก” ได้ถูกต้องมากขึ้น ว่าพวกเขาเหล่านั้น แท้จริงเป็นใคร “แยก” ในแต่ละภูมิภาคมีเชื้อสายพื้นเพเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีส่วนมากน้อยเพียงใดในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติไทยในปัจจุบัน

งานเขียนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทยเหล่านี้ ส่วนหนึ่งถูกนำไป “ผลิตซ้ำ” หรือปรับปรุงเพื่อเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือหน้าเว็บไซต์ (มุสลิม) ต่างๆ ให้ได้เป็นที่รู้จักรับรู้กันแพร่หลายมากขึ้น โดยข้อมูลเกี่ยวกับ “อิสลามในประเทศไทย”⁶ จากเว็บไซต์เช่นศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย มุสลิมไทย และมรดกอิสลาม ได้ถูกนำไปเผยแพร่เพื่อสร้างความเข้าใจกับคน “ไทย” ในกระดานเสวนานอกแฉวงมุสลิมด้วยเช่นกัน

เนื้อหาของข้อเขียนที่มุ่ง “ยืนยัน” ความเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม

ปฏิเสธความเป็น “แยก” ซึ่งมีนัยแห่งการเป็น “อื่น” ที่ไม่มีส่วนร่วมในการสร้างและดำรงความเป็นชาติ ตามที่ปรากฏในหน้าเว็บไซต์เช่นศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย⁷ พอจะสรุปโดยสังเขป⁸ ได้ดังนี้

ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ ชนที่นับถือศาสนาอิสลามปรากฏเป็นครั้งแรกในภาคใต้ของประเทศไทย ระยะนั้นผู้ปกครองหัวเมืองต่างๆ นับถือศาสนาอิสลาม และนอกจากจะมีมุสลิมปรากฏอยู่ในประเทศแล้ว นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยมาก็ปรากฏหลักฐานที่ขุดค้นพบในทางวรรณคดีว่าได้มีการติดต่อความสัมพันธ์ มีการค้าขายติดต่อกับประเทศอื่นๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามหลายประเทศ ครั้งถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ก็คงมีอยู่

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวมุสลิมที่มาจากมลายูได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นตำบลใหญ่หลายร้อยหลายพันหลังคาเรือน ส่วนมุสลิมซึ่งมาจาก “เกาะมากาซ่า” หรืออินโดนีเซียในปัจจุบัน ที่ในภาษาไทยเรียก

⁶ เช่น <<http://roots.site40.net/intro1.htm>>; <<http://www.thaiislamiccenter.com>>; <<http://www.muslimthai.com>>; <<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=16171>>; <<http://www.islam-thailand.com/>>; <http://www.tantee.net/board/user/topic_view.php?viewstr=manyes,1,19>; <<http://www.piwdee.net/kab8/fak8.htm>>; <<http://www.sunnahstudent.com/forum/index.php?topic=4728.0>>; <http://www.thai-school.net/view.php?ID=47361&pschool_id=1148>; <<http://gotoknow.org/blog/ist/212265>>; <> ;

⁷ <<http://www.thaiislamiccenter.com>> โดยเว็บที่นำข้อมูลไปเผยแพร่ต่อก็เช่น <<http://www.muslimthai.com/main/1428/content.php?category=50&id=190>>; <http://www.thai-school.net/view.php?ID=47361&pschool_id=1148>; <<http://www.muslimcampus.com/>>; <<http://muslimphoto.multiply.com/reviews/item/1>> ;และ <<http://www.skyd.org/site/view.php?group=4&aid=438>> เป็นต้น

⁸ เนื่องจากการสรุปความ จึงมีการตัดทอนและปรับปรุงการใช้คำเพื่อให้กระชับรัดกุมมากขึ้น คำที่เป็นตัวเอน และขีดเส้นใต้เป็นการเน้นโดยผู้วิจัย

กันว่า “มักกะสัน” นั้น ก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านฝั่งตะวันตก ใกล้คลองตะเคียนด้านใต้ลงไป แสดงว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น มีมุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในพระนครและโดยรอบพระนครเป็นจำนวนมาก จึงเป็นธรรมดาที่คนเหล่านั้นย่อมต้องมีส่วนในการสร้างประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

จากหลักฐานในประวัติศาสตร์ของไทย ไม่เคยมีข้อบาดหมางระหว่างศาสนาพุทธกับอิสลามเลยแม้สักครั้งเดียว มีแต่ความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกันระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม ในการบริหารบ้านเมืองต่อต้านอิทธิพลศัตรูมาด้วยกันทุกยุคทุกสมัย

อัลลอฮ์ ได้ทรงเตือนทรงสั่งพี่น้องมุสลิมว่า พี่น้องมุสลิมทุกคนเกิดมาแล้วต้องมีความหวัง ต้องมีชีวิตอยู่อย่างคนที่มี ความหวัง ถึงแม้ว่าบางครั้งความหวังนั้นอาจจะอยู่ไกลเกินที่เราจะไปถึง แต่เราทุกคนก็ต้องหวัง เพราะความหวังทุกสิ่งทุกอย่างของเรา อัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้นที่จะทำให้เป็นไปตามที่เราหวังหรือไม่ บางครั้งแม้ความหวังที่เราวาดไว้จะอยู่ใกล้แค่เอื้อม แต่ถ้าองค์อัลลอฮ์ไม่ทรงโปรดให้เรา เราก็ไม่สามารถที่จะไปถึงความหวังนั้นได้

และที่สำคัญอีกอย่าง เราเกิดมาอยู่ในโลกนี้สิ่งที่เราต้องประสบแน่นอน คือ

“ปัญหา” และเมื่อมีปัญหาขึ้นมา ก็ย่อมมีทางแก้ เพียงแต่เราจะใช้วิธีไหนในการแก้ปัญหา จะแก้โดยใช้ความคิดของเราเป็นหลัก หรือจะแก้ตามหลักศาสนาอิสลาม ตรงนี้จะเชื่อมโยงไปถึงความมีอีมาน (*ความมีศรัทธา*) ถ้ามีศรัทธามีอีมานแล้ว แน่นนอนการแก้ปัญหาทุกปัญหาของเราก็จะอยู่บนพื้นฐานของหลักศาสนา

ตามหลักศาสนาอิสลามนั้นการที่เราจะศรัทธา จะยอมรับใครสักคน *องค์อัลลอฮ์* ได้สั่งไว้ว่า พระองค์ไม่จำกัดว่าคนไหนที่เราควรที่จะยอมรับ คนไหนที่เราควรที่จะศรัทธา แต่เราต้องทำใจยอมรับทุกคน ทำใจให้เป็นกลาง ให้ความยุติธรรมกับทุกคน ไม่ว่าคนที่เข้ามาหาเราจะเป็นใครมาจากไหนก็ตาม จะยากดีมีจน ถ้าเขาเดินเข้ามาหาเรานั้นแสดงว่าเขาต้องการความช่วยเหลือ เราไม่ควรที่จะเดินหนีเขา ใน*ฮาดิษ*ได้บอกไว้ใจความสำคัญว่า “*รอซูล*มีทั้งหมด 25 ท่าน *องค์อัลลอฮ์*ไม่ได้ระบุที่เราต้องยอมรับแต่เฉพาะท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.)^๑ แต่พระองค์บอกว่าเราต้องยอมรับท่าน*รอซูล*ทั้งหมด”

ศาสนาอิสลามมีหลักปฏิบัติที่ง่าย ๆ ไม่ยุ่งยาก ถ้าเราปฏิบัติตามหลักจริง ๆ แต่ที่มันยากกว่านั้นเป็นเพราะมนุษย์เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ กำหนดกติกา อย่างที่

^๑ หรือ (ศ.ล.) หรือ ค็อลซ ย่อมาจากวลี “ค็อลลัลลอฮุอะลียะฮิวัซซัลลิม” ในภาษาอาหรับ ซึ่งหมายถึง “ขอเอกองค์อัลลอฮ์ทรงประทานความจำเริญและสันติสุขแด่ท่าน” วลีนี้มุสลิมจะใช้ทุกครั้งที่ยื่อนามท่านนบีมุฮัมมัด ในฐานะ นบีและศาสนทูตท่านสุดท้าย เป็นการเฉพาะ หากเป็นนบีท่านอื่น ๆ อีกอย่างน้อย 24 ท่าน (ที่ถูกเอ่ยถึงในอัลกุรอาน) จะใช้คำย่อว่า (อ.ล.) หรือ “อะลียะฮิสลาม” ซึ่งหมายถึง “ยังท่านคือความสันติ”

เห็นกันง่าย ๆ ก็คือ การเดินทางไปทำอุมเราะห์¹⁰ ไปทำฮัจญ์¹¹ แต่ก่อนไม่มีอะไรยุ่งยาก แต่เดี๋ยวนี้ต้องมีขั้นตอนมากมายกว่าจะผ่านไปได้อาจเสียทั้งเวลาเสียทั้งเงินทั้งหมดนี้เป็นกฎเกณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น กฎเกณฑ์เหล่านี้เมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมาและเป็นผู้ใช้มันเอง ก็ต้องมีกฎแบ่งพรรคแบ่งพวก มีการใช้เส้นใช้สาย

ดังนั้น ในสังคมปัจจุบันการดำรงชีวิตมักอยู่บนพื้นฐานของการมีเส้นสาย แต่ในหลักศาสนาอิสลามนั้นมันไม่ใช่อย่างนั้น ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่เรามีหลักยึดมั่นที่ว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนดาของเรา” และเราใช้ชีวิตอยู่บนโลกดุนยา¹² นี้ภายใต้กฎหมาย **ไม่มีใครที่สามารถจะอยู่เหนือกฎหมายได้** เมื่อใครทำผิดก็ต้องว่าไปตามผิด ไม่มีการลดหย่อนให้ใคร ถึงแม้ว่าท่านจะใหญ่มาจากไหนก็ตามเมื่อทำผิดท่านก็ต้องรับผิด

ศาสนาอิสลามยังมีหลักคำสอนอีกมากมาย แต่คำสอนทุกคำสอนต้องอยู่บน

พื้นฐานของการนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง การกระทำทุกอย่างต้องทำด้วยความศรัทธาที่ออกมาจากใจจริง ๆ จิตใจของเราต้องมั่นคง ยึดคำสอนในอัลกุรอานเป็นหลัก ดำเนินชีวิตตามท่านรอซูล ถ้าพี่น้องมุสลิมสามารถทำได้แบบนี้ เราก็จะพบกับความสันติ ทุกอย่างได้บอกไว้เรียบร้อยในคัมภีร์อัลกุรอาน (อินชาอัลลอฮ์¹³)

สำหรับเมืองทางภาคใต้ของประเทศไทยนี้ ส่วนใหญ่เป็นเมืองที่นับถือศาสนาอิสลามมาก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเสียอีก สำหรับเมืองปัตตานีนั้นตั้งอยู่ในอำนาจของประเทศไทยตั้งแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่ในสมัยสุโขทัยอยู่ในฐานะประเทศราชต้องส่งบรรณาการเหมือนเมืองประเทศราชอื่น ๆ ในแหลมมลายู ดังนั้น **ในยุคสุโขทัยจึงนับชาวมาเลย์ทั้งประเทศ ซึ่งเป็นชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ เป็นประชากรของประเทศไทยของเราด้วย**

จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเข้าศึก เมืองปัตตานีและเมืองประเทศราชในแหลมมลายูรวมทั้ง

¹⁰ การจาริกแสวงบุญตามความสมัครใจ บางครั้งเรียกว่า “ฮัจญ์เล็ก” เพราะพิธีกรรมทุกอย่างเป็นส่วนหนึ่งของการทำฮัจญ์ อุมเราะห์สามารถกระทำได้ตลอดช่วงเวลาที่อยู่นอกเทศกาลหรือช่วงการทำฮัจญ์ แต่ปกติทางการซาอุดีอาระเบีย จะดอกรวีซ่าอุมเราะห์ ประมาณ 1-2 เดือนก่อนและหลังเดือนที่ประกอบพิธีฮัจญ์

¹¹ การจาริกแสวงบุญ ที่เป็นหนึ่งในหลักปฏิบัติ ซึ่งบังคับสำหรับมุสลิมทุกคนที่มีกำลังความสามารถ ปกติช่วงเทศกาลฮัจญ์จะอยู่ในระยะประมาณ 3 เดือนสุดท้ายตามปีปฏิทินอิสลาม ทั้งนี้ ผู้จาริกแสวงบุญสามารถจะทำอุมเราะห์ในช่วงเทศกาลฮัจญ์ (คือก่อนและหลังการทำพิธีฮัจญ์) ได้ แต่ไม่สามารถทำพิธีฮัจญ์ ซึ่งมีเพียงปีละครั้งและในกรอบเวลาที่จำเพาะ ในช่วงเวลาอื่นนอกเหนือจากนี้ได้

¹² หมายถึงโลกนี้ การใช้คำว่า “ดุนยา” ในที่นี้ จึงเป็นการเตือนให้ตระหนักถึงปลายทางแท้จริงของชีวิตมุสลิม นั่นคือ “โลกหน้า” ที่ตรงกับคำภาษาอาหรับว่า “อาคีร์ัต / อาคีเราะห์”

¹³ หมายถึง ทุกสิ่งเป็นไปตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์

เมืองนครศรีธรรมราชเมือง สงขลา เมือง พัทลุง ต่างตั้งตนเป็นอิสระไม่ยอมขึ้นต่อ กรุงธนบุรี ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงได้ยกทัพไปปราบ โดยพระอนุชาของพระองค์เป็นทัพหลวง ประกอบด้วย แม่ทัพเรือ คือ พระยาราชบังสัน (แม่่น) ซึ่งเป็นมุสลิมไปทำการปราบเมืองปัตตานีในครั้งนั้นด้วย ในการปราบครั้งนั้นได้ทำการกวาดต้อนผู้คนและศาสตราวุธเป็นจำนวนมากเข้ามายังกรุงเทพฯ ครั้นถึง พ.ศ. 2334 เจ้าเมืองปัตตานีก่อการแข็งเมืองขึ้นอีกครั้ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทำการปราบและหาทางป้องกันโดยแบ่งเมืองปัตตานีออกไปเป็น 7 หัวเมือง

จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 3 หัวเมืองทั้ง 7 ได้ทำการแข็งเมือง แต่ทางกรุงเทพฯก็ปราบได้เรียบร้อย และกวาดต้อนผู้คนชาวเมืองปัตตานีและไทรบุรีมาอยู่กรุงเทพฯอีก ะลอก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดให้จัดรูปแบบการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล โดยให้ยุบจาก 7 หัวเมืองเหลือเพียง 4 หัวเมือง และต่อมายุบเป็นมณฑลปัตตานี แล้วแบ่งออกเป็น 3 จังหวัด ใน พ.ศ. 2476 ถึงปัจจุบัน คือ ปัตตานี นราธิวาส และยะลา ดังนั้น สามจังหวัดดังกล่าวจึงมีชื่อเรียกว่า “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งก็คือเมืองปัตตานีเท่านั้นเอง

ความจริงเรื่องการกวาดต้อนผู้คนมาจากปัตตานีนั้น ได้เคยทำกันมาตั้งแต่สมัย

กรุงศรีอยุธยาแล้ว บุคคลเหล่านั้นส่วนใหญ่ได้พักอาศัยอยู่ที่คลองตะเคียน จังหวัดอยุธยา การที่ทางกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯทำการกวาดต้อนชาวปัตตานีมาไว้ในกรุง จึงเป็นเหตุให้มีประชากรมุสลิมอยู่ในกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯมีจำนวนมากขึ้น ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในหลักการปกครองประเทศนั้น อิสลามมีอิทธิพลต่อเมืองไทยมากเหมือนกัน

ถ้าหากเราไปดูกฎหมายเทศบาลในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในตอนที่กำหนดพระราชกรณียกิจประจำวันของพระเจ้าแผ่นดินไว้วันนั้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดตั้งแต่รุ่งอรุณไปถึงตอนเช้าที่บรรทม ซึ่งเป็นเวลาสองนาฬิกาหรือตีสอง ก่อนที่จะเข้าที่บรรทมหนึ่งชั่วโมง มีข้อความในกฎหมายเทศบาลที่น่าสนใจไว้ว่าดังนี้ “เวลาเจ็ดทุ่มเบิกนักเทศน์ขันทีเข้าเฝ้า” สำหรับขันทีนี้ ไม่ปรากฏว่าเคยมีในราชสำนักไทย เข้าใจว่ามาจากราชสำนักอาหรับเป็นส่วนใหญ่ และนักเทศน์ในที่นี้ก็ไม่มีเหตุผล ไม่มีทางที่เข้าใจได้ว่าเป็นนักเทศน์คนไทย ที่นับถือศาสนาพุทธหรือเป็นพระสงฆ์ แต่เข้าใจว่าจะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม เข้าไปชี้แจงธรรมะบางอย่างของศาสนาถวายพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยวิธีเล่านิทานต่างๆ แล้วไปสรุปความเป็นคติธรรม

หลักฐานที่ปรากฏเหลือลงมาจนถึงทุกวันนี้ ก็อยู่ในหนังสือเล่มเล็กๆ ที่เรียกกันว่า “อิหร่านราชธรรม” และเนื่องด้วยนิทานเหล่านี้เป็นคติธรรมสำหรับกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินอย่างสูง จึงได้เป็นที่นิยมของคนไทย

ตลอดมา แม้แต่กรุงศรีอยุธยาได้แตกไปแล้ว เมื่อสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น ก็ได้มีการเขียนหนังสืออิหฺร่านราชธรรมขึ้นอีก จากความทรงจำของบรรดาผู้สูงอายุ เพื่อเก็บไว้ในหอพระสมุดหลวงหรือหอสมุดข้างที่ เป็นเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินจะเอามาอ่านได้ทุกเวลา

สำหรับมุสลิมที่มีเชื้อชาติอื่น อาทิ เช่น เชื้อสายเขมร ซึ่งก็เคยมีมาแต่เดิมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2225) ก็ปรากฏมีกองอาสาจามเป็นกองทหารอาสาสมัครร่วมรบอยู่ในกองทัพไทย คำว่า “จาม” หรือ “แขกจาม” หรือชาวเขมรที่นับถือศาสนาอิสลามนั่นเอง สำหรับชาวเขมรที่อยู่ในกรุงเทพฯ นั้น ได้อพยพมาในตอนต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะที่ดำรงพระยศเป็นพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปปราบเมืองเขมร ก็ได้กวาดต้อนผู้คนชาวเขมรมาไว้ในกรุงเทพฯ คือแถบบ้านครัว เขตพญาไท ถนนเจริญผลตัดใหม่

ส่วนมุสลิม เชื้อสายเปอร์เซียหรืออิหฺร่านนั้น เชื่อได้ว่าเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยอย่างแน่นอน เพราะอิทธิพลของภาษาอิหฺร่านก็ยังคงปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง แต่คงเป็นพวกพ่อค้าที่เข้ามาทำการค้าขาย และเผยแพร่ศาสนาเท่านั้น เท่าที่ปรากฏหลักฐานว่า เข้ารับราชการในราชสำนักไทยนั้น คงจะเป็นตั้งแต่สมัย

พระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2145-2170) เรื่อยมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่บุคคลที่เข้ารับราชการนี้จะเป็นมุสลิมเชื้อสายอิหฺร่านทั้งสำนักคิดซุนนีและชีอะห์เกือบทั้งสิ้น ส่วนชาวมุสลิมเชื้อสายปัตตานี มักประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและค้าขายไม่นิยมการเข้ารับราชการในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน ก็ปรากฏว่ามีคนมุสลิมเชื้อสายปัตตานีเข้ารับราชการทั้งทางด้านทหาร และพลเรือนกันมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีชาวมุสลิมเชื้อสายอินเดีย ซึ่งบรรพบุรุษเคยเข้ามาประกอบการค้าทางทะเลตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และได้ตั้งรกรากอยู่แถวปากลัด จังหวัดสมุทรปราการ ในปัจจุบัน ชาวอินเดียเหล่านี้อาจจะมีการสมรสกับคนในท้องถิ่นแถบนั้นซึ่งเป็นชาวรามัญอยู่บ้าง และได้สืบสกุลต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวอินเดียบางสายก็ได้มาพำนักอยู่แถวประตูเมืองกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ปรากฏว่ามีร้านค้าธุรกิจของชาวอินเดียตั้งอยู่หลายครอบครัว แถบสะพานช้างโรงสี เขตพระนครในปัจจุบัน นอกจากนี้ก็มีห้างร้านของชาวอินเดียมุสลิมตั้งอยู่แถวราชวงศ์ สัมพันธวงศ์

ส่วนมุสลิมสายปากีสถานนั้นมีอยู่กระจัดกระจายอยู่โดยทั่วไป ตั้งแต่เหนือจรดใต้ ทางภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคอีสาน ส่วนมากมีอาชีพทางปศุสัตว์ เป็นหลัก แต่ต่อมาในระยะหลังนี้ ก็ประกอบอาชีพทาง

ธุรกิจกันมากขึ้น มุสลิมชาวปากีสถานนี้ส่วนใหญ่ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมาก เพราะมีความขยันขันแข็ง กล้าได้ กล้าเสีย กล้าเสี่ยง ต่อภัยอันตรายทั้งมวล เข้าไปทำการค้าขายในป่าในดง และกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลมากในด้านการค้าขายในชนบทโดยทั่วไป

มุสลิมเชื้อสายจีนก็มีอยู่จำนวนมากน้อยอยู่ในจังหวัดภาคเหนือ โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเราเรียกกันว่า “จีนฮ่อ” ชาวจีนมุสลิมเหล่านี้อพยพเคลื่อนย้ายมาจากทางประเทศจีนตอนใต้หรือยูนนาน หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองจบสิ้นลง และเจียงไคเช็คต้องอพยพรัฐบาลของตนไปอยู่เกาะไต้หวัน กองพล 93 ซึ่งตั้งอยู่ทางประเทศจีนตอนใต้และเป็นทหารของจีนก็กมินตั้ง ไม่อาจที่จะอยู่ในประเทศจีนต่อไปได้ ก็เคลื่อนย้ายมาปักหลักอยู่แถวอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ทหารจีนเหล่านี้บางส่วนก็เป็นชาวจีนมุสลิม เช่นเดียวกับจีนฮ่อ ซึ่งอยู่ในเมืองไทยมาก่อนแล้ว จึงได้รวมตัวมาพำนักอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันชาวจีนมุสลิมในเชียงใหม่จึงเพิ่มจำนวนมากขึ้น

ความเป็นมาเกี่ยวกับอิสลามในประเทศไทยเช่นข้างต้นนี้ ถูกลำดับไปเผยแพร่ต่อในกระดานเสวนาของฟ้าเดียวกัน¹⁴ จุดประสงค์ก็เพื่อ “ยืนยัน” สิทธิในความเป็น “พลเมือง” ของประเทศไทยที่สร้างและดำรงความเป็นชาติไว้โดยคนหลากหลายเชื้อชาติและศาสนา มุ่งหวังที่จะ

ลดความต่าง ด้วยการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่า “มุสลิม” ไม่ใช่ “แขก” ผู้มาอาศัยพึ่งพิง แล้ว “ทรยศเนรคุณ” แผ่นดินด้วยการก่อการร้าย คิดแบ่งแยกดินแดน

อย่างไรก็ดี สิ่งที่พึงสังเกตจากบทความข้างต้น คือการนำเสนอ “ความเป็นไทยและความเป็นชาติ” ในแนวจารีตหรือในแนวประวัติศาสตร์การสร้างชาติกระแสหลัก เพราะไม่เพียงสมาทานต่อความเชื่อเรื่องอิทธิพลอันเกรียงไกรของ “ราชอาณาจักรสุโขทัย” แต่ยังปฏิเสธความเป็นรัฐอิสระของ “อาณาจักรปัตตานี” ไปพร้อมกัน ดังนั้นคนที่อาศัยบนคาบสมุทรมาลายูในสมัยนั้น จึงนับเป็นส่วนหนึ่งของประชากรแห่ง “ราชอาณาจักรไทย” เพราะ “เมืองปัตตานี . . . ในสมัยสุโขทัยอยู่ในฐานะประเทศราช ต้องส่งบรรณาการเหมือนเมืองประเทศราชอื่นๆ ในแหลมมาลายู ดังนั้นในยุคสุโขทัยจึงนับชาวมาเลย์ทั้งประเทศ ซึ่งเป็นชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ เป็นประชากรของประเทศไทยของเราด้วย”

นอกจากนี้ หากมองผิวเผิน ข้อเขียนเกี่ยวกับความเป็นมาของอิสลามในประเทศไทยเช่นที่ยกมา อาจมีนัยเพียงแค่การยืนยันสิทธิความเป็นพลเมืองและพี่น้องร่วมชาติชาวไทย แต่หากพิเคราะห์จากย่อหน้าที่ 4-9 ของข้อสรุปข้างต้น ซึ่งผู้เขียนมุ่งกล่าวกับ “พี่น้องมุสลิม” โดยเฉพาะนั้นบทความนี้ยังแฝงนัยที่เป็นวาทกรรมว่าด้วยการเมืองในสังคม “มุสลิม” ไปพร้อมกัน เพราะทางหนึ่งเหมือนจะ “ตักเตือน” กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ ให้

¹⁴ “ความเป็นมาของอิสลามในประเทศไทย” <<http://www.sameskybooks.org/board/index.php?showtopic=29719&st=0>>

ดำรงตนอยู่ในแนวทางอิสลาม ยึดอัลกุรอาน และแบบฉบับของท่านศาสนทูตเป็นหลักในการปฏิบัติ มุ่งหวังความโปรดปรานใน “โลกหน้า” ด้วยการปฏิบัติดีในโลกนี้ “ยอมรับ” ผู้ปกครองที่มีความต่างและปฏิบัติตามกฎหมาย “มนุษย์” ซึ่งไม่ว่าอย่างไรก็ไม่ยิ่งใหญ่ไปกว่ากฎหมายของพระเจ้าที่เป็นเจ้า ที่ “เป็นธรรมและส่งเสริมความเสมอภาคเท่าเทียม”

แต่ในอีกทางหนึ่ง ก็สื่อไปถึงบรรดา “ผู้มีอำนาจ” ในกิจการเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ที่กำลังสร้างเงื่อนไขแห่งความไม่เป็นธรรม ผ่านระบบเส้นสาย ทั้งๆ ที่อยู่ภายใต้กฎปฏิญญาเดียวกัน นั่นคือ “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดาของเรา” ถือเป็นการทำหน้าที่ “พลเมือง” ในอาณาจักรของพระเจ้าที่เป็นเจ้า ที่พึงต้องท้วงติงตักเตือนเมื่อเห็น “ผู้นำ” กำลังละเลยหลงลืม หรือออกนอกกรอบแนวทางที่ถูกต้อง

ทั้งนี้ นอกเหนือจากการนำบทความเกี่ยวกับความเป็นมาของอิสลามและมุสลิมในประเทศไทยไปผลิตซ้ำหรือเผยแพร่ในเว็บไซต์ ตลอดจนกระดานสนทนาต่างๆ เพื่อยืนยันตัวตนและปฏิเสธความเป็นอื่นจากสังคมไทยส่วนใหญ่แล้ว ปฏิบัติและความรู้สึกที่ถูกละเลยหน้าและปฏิบัติเยี่ยง “แขก (มุสลิมใจคด)” และเป็น “พลเมืองชั้นสอง” ต่างจากคน “ไทย (พุทธ)” ส่วนใหญ่และ “แขก (ผู้มา

เยือน)” ต่างชาติพันธุ์ภาษา วัฒนธรรม และศาสนาอื่นๆ ยังคงมีให้เห็นตามบล็อกและกระดานสนทนาต่างๆ เช่น

“มุสลิมแห่งสยามประเทศ¹⁵...ถ้าพี่ๆ เพื่อนๆ เคยอ่านที่ไหนมา...คงไม่ต่างกันนะคะ เจ้าหญิงเพิ่งเคยอ่านคะ...ทำให้เรามีความรู้สึกว่า เราไม่ใช่คนอื่นนะ เราคือคนไทยเหมือนกับท่านๆ เหมือนกัน...บรรพบุรุษของเราไม่เคยทำคุณงามความดีไว้กับประเทศไทยเยอะเหมือนกัน...อย่ามาว่าช้านนนนนะ...ว่าช้านนนนเป็นเพียงผู้อาศัย...”¹⁶

โดยเฉพาะล่าสุด เมื่อเกิดเหตุการณ์กราดยิงด้วยอาวุธสงครามเข้าสู่มุสลิมซึ่งกำลังละหมาดอยู่ในมัสยิดอัลฟุรกอน บ้านไอร์ปาแยอำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อคืนวันที่ 8 มิถุนายน 2552 เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 11 ศพ และบาดเจ็บอีก 13 ราย มีผู้เข้าไปเขียนข้อความไว้อาลัยแบบมุสลิมคือ “อินนาลิลลาฮฺ อิวะอินนาอิลัยฮิรโรญูอน (เราเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์ และเราต้องกลับคืนสู่พระองค์)” และแสดงความคิดเห็นที่หน้ากระทู้ข่าวซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประเด็นนี้ในเว็บไซต์มุสลิมไทยเป็นจำนวนมาก โดยที่บางส่วนก็แสดงความรู้สึกต่อสถานะความเป็น “แขก” ที่เผชิญอยู่อย่างชัดเจน

¹⁵ คาดว่าเป็นบทความที่คัด (สรุป) มาจากเอกสารเรื่อง “หมายเหตุมุสลิมแห่งสยามประเทศ” ของสภาศิลปวัฒนธรรมสยามและสโมสรมลายูแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่เคยพิมพ์เผยแพร่ร่วมกับคณะกรรมการจัดงานเมาลิดกลางแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2545 และปัจจุบันปรากฏเป็นส่วนหนึ่งในเว็บไซต์ “Roots ศูนย์ข้อมูลเครือญาติมลายูลุ่มน้ำเจ้าพระยา” <<http://roots.site40.net/intro1.htm>>

¹⁶ “มุสลิมแห่งสยามประเทศ” <<http://deen2do.com/reeya/มุสลิมแห่งสยามประเทศ>>

“เราคือคนไทย เป็นคนไทยมาตั้งแต่เกิด อาศัยอยู่ในประเทศไทยมายาวนาน เคยปกป้องประเทศชาติ ซึ่งรู้สึกเป็นหน้าที่ของเราถึงแม้ว่าโคตรเหง้าจะเป็นมุสลิมดั้งเดิมเราก็ภูมิใจที่เกิดในประเทศไทย...”¹⁷ “ความชั่วที่มันทำกับมุสลิม มันเห็นว่าคุณกรเราเป็นคนชั้นไหน...”¹⁸ “บรรพบุรุษของเราอยู่อาศัยบนผืนแผ่นดินแห่งนี้ มาก่อนที่จะมีอาณาจักรสุโขทัยไม่น้อยกว่า 1,300 ปี... เรียกพวก_ว่า “แขก” ทั้งๆที่แผ่นดินนี้เป็นของพวก_ ทำตั้งว่าพวก_เป็นผู้เข้ามาอาศัยแผ่นดิน...”¹⁹ “บางคนเข้ามาในเว็บนี้แล้วบอกว่าอิสลามมาอาศัยประเทศไทยอยู่ ใ้อ..มาชาอัลลอฮ์ แล้วมะเซีย ที่ยืนอยู่ทางเข้าจังหวัดภูเก็ต ไม่ใช่อิสลามหรือด่านหน้าที่กลับเข้าตีพม่า พระยาจักรีหรือมุดไม่ใช่อิสลามหรือ พระยาหลังสัน ที่ตีหัวเมืองต่างๆเป็นคนจีนมาจากโพ้นทะเลหรือบ้านกรูได้นามสกุลพระราชทานมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ สมัยตาของตา พวกกรูไม่ได้หอบเสื้อหมอนใบ มาตั้งนามสกุลกันเองยาวๆ ... นะโว้ย คิดแล้วเจ็บ”²⁰ “ถ้าคน 3

จังหวัดได้มาอาศัยประเทศไทยอยู่ เคยสงสัยไหมว่า ทำไม 3 จังหวัดจึงได้มีชาวมุสลิมมากกว่าศาสนาอื่น... ถ้าเขามาอาศัยประเทศไทยเขามาจากไหนกันหรือ... แล้วถ้ามาอาศัยมาตั้งแต่เมื่อไร พ.ศ. ไหน อย่างนั้นหรือ? แล้วคนไทยเองก็เห็นว่าอพยพมาจากเทือกเขาอันไตลงมาเรื่อยๆ จนมารุกรานเขาเจ้าของประเทศเดิม จนตั้งประเทศได้. . .นี่แหละประวัติศาสตร์ อายพยายามบิดเบือนเลย...ถ้าอยากให้เกิดความสงบจริงๆ ต้องให้ 3 จังหวัดปกครองกันเอง แต่อยู่ภายใต้รัฐบาลไทย ใช้หลักนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์อิสลามมาปกครอง ผมว่าความสงบจะกลับคืนมาครับ อินชาอัลลอฮุ แต่คิดว่าคงเป็นแค่เพียงความฝัน????”²¹ “การแก้แค้นเกิดขึ้นทั่วทุกหนแห่ง...โยนความผิดให้พวกโจรได้ตลอด...เวลาฆ่ามุสลิมตายไม่พุด แต่ฆ่าพระตายดำทั้งวัน ทุกวันนี้มุสลิมในไทยก็เป็นพลเมืองชั้นสองอยู่แล้ว ถึงกฎหมายจะคุ้มครองก็เถอะ แต่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้ความเป็นธรรมและความเสมอภาค... การแก้แค้นไม่มีในอิสลามและมุสลิมก็ต้องทำตามพระบัญญัติ”²²

¹⁷ ความคิดเห็นที่ 50, “ตามรอยกระสุน. . . ล่ามือถล่มมัสยิด” <<http://www.muslimthai.com/main/1428/content.php?page=sub&category=20&id=3393>>

¹⁸ ความคิดเห็นที่ 39, เพิ่งอ้าง.

¹⁹ ความคิดเห็นที่ 51, เพิ่งอ้าง.

²⁰ ความคิดเห็นที่ 19, “คำต่อคำ เสียงครวญจากไอร์ปาแย - ไม่มีแพะให้จับอีกแล้ว” <<http://www.muslimthai.com/main/1428/content.php?page=content&category=20&id=3575>>

²¹ ความคิดเห็นที่ 20, เพิ่งอ้าง.

²² ความคิดเห็นที่ 81, “ขอให้พี่น้องมุสลิมร่วมเขียนไว้อาลัยกับการจากไปของพี่น้องเราด้วย” <<http://www.muslimthai.com/main/1428/content.php?page=content&category=20&id=3383>>

“...เราเป็นชนกลุ่มน้อยที่ถูกรังแกมาตลอด...”²³
 “อย่าคิดว่ามุสลิมเป็นคนชั้นสองสิ”²⁴ “มุสลิม
 ไม่อยากให้มีการแบ่งแยกดินแดนหรือการ
 ฆ่าพระหรือเผาวัด เพราะแม้แต่ในสงคราม
 มุสลิมก็ถูกห้ามไม่ให้ ฆ่าพระ เผาวัด แต่
 อย่างไร... ถ้าคนมุสลิมในพื้นที่ จะร่วมมือ
 กันแบ่งแยกดินแดนจริงๆ คิดว่ามันยากมาก
 นักหรือครับ? แต่พวกเรามุสลิม ไม่อยากทำ
 เพราะเรารักประเทศไทย มีความสุขที่ได้อยู่
 ประเทศไทย ประเทศมุสลิมเองบางประเทศ
 ยังไม่ได้รับอิสระในการทำงานด้านศาสนา
 อิสลามมากแบบนี้”²⁵ “มุสลิม 3 จังหวัด
 ไม่มีสิทธิพูดความจริง ถึงจะเรียกร้องความ
 เป็นธรรม ถึงจะพูดจริงอย่างไร บางครั้งและ
 บางคน **สุดท้ายก็ต้องกลายเป็นศพ** คนทั้ง
 ประเทศไม่ฟังหรอก ส่วนมากก็หาว่าเข้าข้าง
 มุสลิมด้วยกันเอง คน 3 จังหวัด เป็นเครื่อง
 มือของคนทั้งประเทศไม่ได้มองว่าเป็น
 โจร แต่ในสายตาคนทั้งประเทศ ก็มองว่า
 มุสลิม 3 จังหวัดนั้นแหละที่เป็นโจร แล้ว
 มุสลิมที่โดนกล่าวหา ไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้อง
 ความเป็นธรรม ขอให้มุสลิมทุกคน จงละ
 หมาดฮายัตเพื่อสาปแช่งคนชั่ว ที่ทำร้ายคน
 บริสุทธิ์ ให้เกิดหายนะแก่โจรชั่วที่แท้จริง”²⁶

เหล่านี้คือบางเสียงสะท้อนของผู้ที่
 ถือตัวเป็น “พลเมือง” ซึ่งนับถือศาสนา
 “อิสลาม” ในประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อเกิด
 เหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาค
 ได้ เพราะ “มุสลิมคือเรือนร่างเดียวกัน”
 ความเจ็บปวดที่ “พี่น้อง” ใน 3 จังหวัดได้
 รับ จึงสะท้อนความรู้สึกของมุสลิมในภูมิภาค
 อื่นของประเทศ ที่เป็น “แขก” เฉกเช่นกัน
 โดยถ้วนหน้า

อย่างไรก็ดี ในสภาวะปกติธรรมดา
 บางครั้งกลไกแห่ง “ความเป็นเรือนร่างเดียวกัน
 ของผู้ศรัทธา” ก็มีเหตุขัดข้อง เกิดการติดขัด
 อันเนื่องด้วยเหตุแห่งการยึดมั่นถือมั่นในตัว
 ตนบนโลกนี้ มากกว่าการตระหนักถึงภาระ
 หน้าที่แห่งการเป็น “ผู้แทน” ที่สุดท้ายไม่ว่าผู้
 ใดก็ล้วนต้องกลับคืนสู่ความเมตตาของ “ผู้
 มอบหมาย” ซึ่งมีกรรมสิทธิ์เด็ดขาดเหนือทุก
 สรรพสิ่งอย่างแท้จริง สังคม “มุสลิม” จึงต้อง
 เผชิญทั้งการกีดกร่อนภายในและแรงกระแทก
 จากภายนอก ไม่เว้นแม้ใน “ชุมชนเสมือน”
 เช่นโลกไซเบอร์

²³ ความคิดเห็นที่ 95, เฟซบุ๊ก.

²⁴ ความคิดเห็นที่ 117, เฟซบุ๊ก.

²⁵ ความคิดเห็นที่ 279, เฟซบุ๊ก.

²⁶ ความคิดเห็นที่ 3, “ย้อนอดีตเหตุรุนแรงคามัสยิด...ตอกลิ้มพุทธ-มุสลิม” <<http://www.muslimthai.com/main/1428/content.php?page=content&category=20&id=3380>>

สื่อโซเชียลกับความต่างภายใน” สังคมมุสลิม

สังคมมุสลิมก็เหมือนสังคม (ศาสนา) อื่นๆ ในโลกนี้ ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นก้อนเดียวและหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่เป็นสังคมที่มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ทั้งในแง่ของการตอบโต้ไปมาระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง และระหว่างมุสลิมกับสังคม (ศาสนิก) อื่น โดยในการตอบโต้ตอบสนองทั้งหลายนั้นมีหลักว่า “มุสลิม” จะต้องยืนอยู่บนฐานของอัลกุรอานและชะรีอะฮ์เสมอ มุสลิมทุกยุคทุกสมัยต้องหวนกลับไปหาคัมภีร์ (Back to the Book) ทุกครั้งที่มีปัญหาหรือข้อขัดแย้ง โดยต้องกลับไปหัลอัลกุรอาน เป็นหลักแรกและเบื้องต้น ก่อนจะแสวงหาข้ออธิบายจากอัลชะรีอะฮ์เป็นลำดับถัดมา และตามมาด้วยมติของปวงปราชญ์รุ่นก่อนที่มีต่อ (คำอธิบาย) เรื่องนั้นๆ ทว่าในทางปฏิบัติ การตอบสนองตอบโต้ต่างๆ มักผูกพันกับหลักการโดยสิ้นเชิง นั่นคือยึดถือมติหรือคำอธิบายของ “ผู้รู้” ซึ่งมักจะอ้างมติของปวงปราชญ์ก่อนเป็นลำดับแรก แล้วจึงค่อยกลับไปศึกษาอ้างอิงอัลชะรีอะฮ์จนถึงอัลกุรอานเป็นลำดับสุดท้าย หรือไม่ก็ “ไปไม่ถึง” อัลกุรอานเลย ข้อถกเถียงโต้แย้งในประเด็นต่างๆ ตั้งแต่ในกรอบกว้างและใหญ่สุดเช่น ชุนนีย์-ชีอะห์ ไปจนถึงประเด็นเล็กน้อยในเรื่องพิธีกรรม เท่าที่ปรากฏถกเถียงกันในโลกโซเชียลมุสลิม จึงมักลงเอยด้วยการอ้างอิงทัศนะของ “ผู้รู้” ที่แต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายให้ความนับถือศรัทธา

บทบาทของสื่อโซเชียล “มุสลิม” กับการลดความต่างในสังคม “ไทย”

จากการศึกษาพบว่าการใช้สื่อโซเชียลของสังคมมุสลิมส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการศึกษาและให้ความรู้ ทางศาสนา เกือบทุกแห่ง แม้แต่เว็บหรือบล็อกเล็กๆ จะมีบทความเกี่ยวกับอิสลามและความเป็นไปในโลกมุสลิมมาแสดงบทความเหล่านี้มีทั้งที่ดึงมาจากที่อื่น และการเขียนขึ้นเองในเชิงไดอารี่ (บล็อก) กระทั่งเว็บหรือบล็อก ที่เป็นมัลติมีเดีย ไฟล์ภาพต่างๆ ก็ยังเป็นสื่อที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโลกมุสลิม

มุสลิมไทยในโลกโซเชียลหรือ “ชุมชนเสมือน” ส่วนใหญ่ ยังคงอัตลักษณ์ และประกาศความเป็น “มุสลิม” ให้เห็นในหลายๆ ด้าน ตั้งแต่

1. การตั้งชื่อและคำบรรยายเว็บ (บล็อก)
2. การตกแต่งหัวเว็บด้วยอักษรภาพ ภาษาอาหรับหรือสถานที่สำคัญในอิสลาม
3. การขึ้นต้นหรือแสดงการทักทายด้วยประโยคเช่น “ด้วยพระนามแห่งอัลลอฮ์ ผู้ทรงกรุณาปราณี ผู้ทรงเมตตาเสมอ” เป็นต้น
4. เว็บไซต์ที่มีกระดานสนทนา หรือมีระบบ Chat / Shout Box สมาชิกจะทักทายกันแบบมุสลิม คือ “อัสลามุอะลัยกุม (ขอความสันติสุขจงมีแด่ท่าน)” หรือสั้นๆ ว่า “สลาม”
5. เรียกกลุ่มหรือมุสลิมโดยรวมว่า “พี่น้อง”
6. ไม่ใช่คำหยาบ ยกเว้นในเว็บที่มีชนต่างศาสนิกเข้ามาเยี่ยมชมมากเช่น “มุสลิมไทย” ที่บางครั้งก่อนข้างจะใช้คำหยาบหรือคำ

หนัก แต่ส่วนใหญ่จะเคลื่อนให้บางลงด้วยการใช้ตัวสะกดที่แตกต่าง

นอกจากนี้เว็บไซต์หรือกระดานสนทนาหลายแห่ง ยังมีส่วนของการ “นาซีฮัด (ตักเตือน)” ซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของพลเมืองในวิถีอิสลาม รวมทั้งส่วนที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสตรีในอิสลามหรือเปิดพื้นที่สำหรับสตรีมุสลิมไว้ให้โดยเฉพาะด้วย

โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่า หลัก “ธรรม” สำคัญ ที่มุสลิมในชุมชนเสมือน นำมาประกาศคือหลักการเรื่อง “อุมมะฮฺ” หรือความเป็นประชาชาติ ความเป็นเรือนร่างเดียวกันของผู้ศรัทธา ที่มาของประโยค “มุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน” หรือคำขวัญของเว็บไซต์ต่างๆ เช่น

“มุสลิมไทย โยงใยมุสลิมโลก” ของ muslimthai.com

“ชุมชนมุสลิมออนไลน์ โยงใยให้มุสลิมเป็นพี่น้องกัน” ของ musliminside.com และ

“เชื่อมโยงสังคัมไทยมุสลิม เพราะเราคือเรือนร่างเดียวกัน” ของเว็บไซต์สำนักข่าวไทยมุสลิม (www.thaimuslim.com) เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนความรู้สึกของ “พี่น้องมุสลิม” ทั้งในระดับโลกเช่น ปัญหาความรุนแรงในปาเลสไตน์ ปัญหาการทารุณกรรมที่อ่าวกวานตานาโม และที่คุกอบูกริบในอิรัก หรือกรณีการวาดภาพการ์ตูนล้อเลียนท่านศาสนทูต มาจนถึงปัญหาความรุนแรงในชายแดนภาคใต้

และการเผยแพร่เว็บบล็อกแสดงความเกลียดชังอิสลามและมุสลิมในชื่อ “islamfromhell” จึงได้มีความเคลื่อนไหวหรือเรียกร้องเพื่อให้ยุติการกระทำดังกล่าว ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างกว้างขวาง ทั้งในรูปของการ forward mail การคิดแบนเนอร์ (บอยคอต) ที่หน้าเว็บ และการส่งข่าวผ่านบอร์ดต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง

ในส่วนของจัดการกับ “ความต่าง” นั้น หากประเมินถึงบทบาทการใช้สื่อไซเบอร์ จากรูปแบบการนำเสนอแล้ว เว็บไซต์มุสลิมส่วนใหญ่ โดยตัวข้อมูลมีเนื้อหาและสาระที่เพียงพอต่อการสร้างและทำความเข้าใจ แต่ปัญหาคือการใช้ศัพท์เฉพาะโดยไม่มีคำแปลกำกับ ทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้ภาษาอาหรับยากจะอ่านได้เข้าใจ

อย่างไรก็ดี นักท่องไซเบอร์มุสลิม ไซว่าจะแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม (แต่เฉพาะ) เว็บไซต์มุสลิม มีมุสลิมจำนวนไม่น้อยที่อาจไม่เคยเข้าชม muslimthai.com เลย หรืออาจใช้เวลาส่วนใหญ่ในโลกไซเบอร์ กับเว็บไซต์หรือกระดานสนทนาทั่วไปเช่น พันทิพ ฟ้าเดียวกัน เสรีชน สีแดง หรือสนุกดอทคอมมากกว่า และในคนเหล่านี้ มีจำนวนไม่น้อยเช่น “Kheedes” “โมเสส” “Carroth” “ดาบจันทร์เสี้ยว” “S.A.Student” หรือ “Goddut” ที่เข้าไปทำหน้าที่เผยแพร่ ให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องแก่เพื่อนต่างศาสนิก และเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันทั้งในพันทิพ ไทยเอ็นจีโอ ฟ้าเดียวกัน และที่อื่นๆ

บทวิเคราะห์สรุปผลการศึกษา

ในความเป็น “พลเมือง” ซึ่งถือกำเนิดบนแผ่นดินที่มีชื่อว่า “ประเทศไทย” และนับถือศาสนา “อิสลาม” ทักษะของมุสลิมไทย เท่าที่ปรากฏในโลกไซเบอร์ จึงไม่ได้แสดงถึงการเป็นปฏิปักษ์กับความเป็น “ไทย” แต่มุสลิม โดยเฉพาะในโลกไซเบอร์ค่อนข้างมีปฏิภานและทักษะในแง่ลบกับการบริหารและใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ “รัฐไทย” โดยเฉพาะในการปฏิบัติต่อ “พี่น้อง” มุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ ดังนั้นข้อเรียกร้องอย่างเดียวของพวกเขาในฐานะ “ชนกลุ่มน้อย” ที่ได้รับการปฏิบัติเสมือนเป็น “พลเมืองชั้นสอง” ก็คือ “ความยุติธรรม”

หลายๆ ความเห็นที่แสดงออกมาในกรณีความรุนแรงครั้งล่าสุด ที่มีการกราดยิงเข้าไปในมัสยิดบ้านไอร์ปาเย อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจะข้ามรวมไปถึงนานาชาติขณะที่ต่อต้าน พันตำรวจโท ทักษิณกับกลุ่มผู้ชุมนุมเสื้อแดง ก็คือการทวงถาม “ความยุติธรรม” และถึงจะมีบางความเห็นที่แสดงความ “ปรารถนา” จะให้มีการใช้รูปแบบการปกครองในครรถองอิสลาม ภายใต้ “รัฐบาลไทย” แต่ก็ไม่ใช่การขอ “แยกดินแดน” เป็นรัฐอิสระ

นอกจากนี้ “มุสลิม” ในโลกไซเบอร์ส่วนใหญ่ยังเป็น “ปัญญาชน” ที่ไม่ได้มีแค่การศึกษาในทางโลกหรือสายสามัญ แต่หลายๆ ทักษะในกระดานเสวนาคิดเห็นต่างๆ แสดงให้เห็นถึงการมี “ความรู้” ในทางศาสนาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับบทบัญญัติ

ของอิสลามค่อนข้างดี ถึง ดีมาก และเพราะมีความรู้ที่ค่อนข้างมากนี่เองที่ทำให้ การแสดงหลักฐานโต้แย้งโต้ตอบต่างๆ ดำเนินไปในแบบที่เรียกได้ว่า ยากแก่การทำความเข้าใจสำหรับบุคคลภายนอกกระดานเสวนานั้นๆ

การศึกษาวิจัยนี้ บอกไม่ได้ว่า มุสลิมในประเทศไทยมีการปฏิบัติตนเป็น “มุสลิม” จริงจังแค่ไหน แต่การแสดงออกของพวกเขาในโลกไซเบอร์ สะท้อนให้เห็นว่า “หลักการ” อิสลามไม่ใช่อุดมคติ อิสลามดำรงอยู่ได้เพราะถูกนำมาปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริง ส่วนการจะนำมาปฏิบัติมากน้อยหรือเบี่ยงเบนบิดเบือนแค่ไหน ก็คือปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนถึงศรัทธาภายในของแต่ละบุคคล ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสังคมของผู้นั้นด้วยว่า ป้อน “ศรัทธา” แห่ง “อิสลาม” ที่แท้จริงให้กับเขาหรือเธอเพียงใด วิธีไหน และเมื่อได้ป้อนให้แล้ว ตัวผู้รับนั้นมีศักยภาพในการเคี้ยว กลืนย่อยและดูดซึมเพียงใด เพราะการเป็นมุสลิมที่แท้จริง ไม่สามารถวัดหรือตัดสินได้ในระดับมนุษย์ด้วยกัน มีแต่ตัวตนของผู้นั้นและพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่ทรงทราบ อีกทั้ง “ความแท้” และ “ความจริง” ของแต่ละปัจเจก แม้จะอยู่ในกลุ่มความเชื่อหลักหรือความเชื่อพื้นฐานที่เหมือนกัน ก็ยัง (มีบริบท) ที่แตกต่างกัน

การมองว่า “อิสลาม” คือความแข็งทื่อ ตายตัว ไม่มีสังคมพลเมือง (civil society) หรือกระทั่งเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางประชาธิปไตย เพราะไม่อนุญาตให้มีการรวมกลุ่มที่เป็นอิสระและเป็นเอกเทศจากรัฐและศาสนา จนทำให้ประชาสังคมหรืออาณา

บริเวณสาธารณะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถปรากฏ
ขึ้นได้นั้น เป็นผลมาจากการพิจารณาการเมือง
ในสังคม “ตะวันตกกลาง” เป็นตัวตั้งและ
เหมารวม และโดยมุ่งไปยังสถาบันที่เป็น
ทางการในระดับรัฐและการรวมกลุ่มแบบ
ประชาสังคมตามบรรทัดฐานของตะวันตก จึง
ทำให้เกิดการมองข้ามพลังแบบไม่เป็นทางการ
ที่เป็นเครือข่ายของสถาบันทางสังคมต่างๆ
ซึ่งมีอิทธิพลความหมายต่อการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นตลาด
ชมรม สมาคม มัสยิด กัมปง หรือในชุมชน
เสมือนเช่นโลกไซเบอร์ ซึ่งล้วนเป็นอาณา
บริเวณที่เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ที่
อาจเป็นเหตุให้ความคิดและการกระทำทาง
การเมืองเปลี่ยนไปจากที่เคยเป็นมาได้

ในภาวะที่ต้องเผชิญกับความต่าง
ภายในและภายนอก จึงเป็นหน้าที่รับผิดชอบ
ของประชาคมมุสลิม ที่จะต้องให้ความรู้เกี่ยว

กับอิสลามและอัลกุรอานแก่ชนต่างศาสนิก
โดยเฉพาะการจัดการแหล่งค้นคว้าหาความรู้ให้
แก่ผู้นำในระดับต่างๆ ของประเทศ ซึ่งเป็น
ผู้ที่ทำงานอยู่ในระดับกำหนดนโยบายและ
ทิศทางของประเทศในอนาคต เพราะการให้
ความรู้เท่ากับลดการต่อต้านและอคติ²⁷ ส่วน
ความไม่รู้นำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน และความ
ไม่เข้าใจกันนั้นก็จะเป็นนำไปสู่สิ่งที่ร้ายแรงกว่านั้น
คือความเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน การทำความเข้าใจ
เข้าใจกับหลักคำสอนของอิสลามจะทำให้รู้และ
เข้าใจในสังคมมุสลิม เป็นเกราะป้องกันความ
เข้าใจผิดที่จะนำมาซึ่งการเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน
ในขณะเดียวกัน คนมุสลิมที่ตระหนักใน
บทบาทหน้าที่ของตนต่อสังคมตามหลักการ
อิสลาม ก็ย่อมจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอน
เพื่อนำมาซึ่งสันติสุขและสมานฉันท์ในสังคม
และในโลก

²⁷ นีฮาด อาวาด, “เดินหน้าโครงการแจกอัลกุรอาน หวังมะกันสนใจอิสลามมากขึ้น” <<http://www.muslimthai.com/main/1428/content.php?page=sub&category=109&id=3649>>

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. (2551). *จินตนาการความเป็นไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ศูนย์ศึกษาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภูอสา ญูปีร์ อัล อัลวานี. (2548.) *คุณธรรมและจริยธรรมในการแสดงความคิดเห็นที่ต่างกันในโลกอิสลาม*, อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และธวัช นุ้ยพอม แปล. ปัตตานี: โครงการแปลและเรียบเรียงตำราอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษาม.อ. ปัตตานี.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2552). *อิสลามกับโลกสมัยใหม่*. จากการเสวนาเรื่อง *อิสลามกับโลกสมัยใหม่: ข้อคิดข้อสังเกต ในการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1, โครงการคนหนุ่มสาวกับมุสลิมในโลกสมัยใหม่*, 25 มีนาคม 2552 ห้องประชุมชั้น 4 สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จัดโดยคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปริญญา ประหยัดทรัพย์. *ความโปร่งใสในอิสลาม*. กรุงเทพฯ.
- มุนีร์ มูหะหมัด. (2551). *กฎหมายอิสลามเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม.
- ยูซุฟ อัล-กีอรฎอวีย์. (2546). *ความสามัคคีวาญิบที่ถูกลืม*, ยะอูบ ลีบสุข แปล. กรุงเทพฯ: อัล-อิหฺซาน.
- วิทยา วิเศษรัตน์. (2550). *จุดเด่นอิสลาม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลามกรุงเทพ.
- ศอลิหุ หุสัยน์ อัลอายิด. (2548). *สิทธิของชนต่างศาสนาในประเทศอิสลาม*, อุษมาน อิดริส แปล. ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามยะลา วิทยาเขตปัตตานี.
- อะหมัด อับดุลลอฮ์สะลามะฮ์. (2543). *ปัญหาซุนนีย์-ชีอะฮ์ ในมุมมองของอิสลาม*, ฟาฎิมะฮ์ บินติ อิบรอฮีม อัล-อันซอริย์ แปล. กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี.
- อัมพร หมาดเต็น. (2550). “พื้นที่ทางสังคมระหว่างคนมุสลิมและคนต่างศาสนาในภาคใต้: การวิเคราะห์ความสัมพันธ์และการแต่งงานระหว่าง คนต่างศาสนา” ใน *สรรพเสียงแห่งอิสลามในยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับนักวิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รุ่นใหม่*. นครศรีธรรมราช: โครงการภูมิภาคศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- เอ.ซี. มิลเลอร์. (2551). *เกอราจาอัน: วัฒนธรรมการเมืองมลายูในยุคก่อนรุ่งอรุณของระบอบอาณานิคม*, ชนิตา พรหมพยัคฆ์ แปล. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ภาษาอังกฤษ

- Ahmed, Akbar S. (1988). *Discovering Islam: Making Sense of Muslim History and Society*. London, New York: Routledge & Kegan Paul.
- Al Hashimi, Muhammad. (2000). *The Ideal Muslimah*. Riyadh: International Islamic Publishing House.
- Esposito, John L. and O. Voll, John. (1996). *Islam and Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Fukuyama, Francis. (1997). "The End of History?," in Stephen Eric Bronner (ed.), *Twentieth Century Political Theory: A Reader*. New York: Routledge.
- Gellner, Ernest. (1991). "Civil Society in Historical Context," *International Social Science Journal*, No.129 (August 1991).
- _____. (1996). *Conditions of Liberty : Civil Society and its Rivals*. London: Penguin Books.
- Halliday, Fred. (1995). *Islam and the Myth of Confrontation : Religion and Politics in the Middle East*. London: I.B.Tauris.
- _____. (1995). "Relativism and Universalism in Human Rights: the Case of the Islamic Middle East," *Political Studies*, Vol. XLIII.
- Hefner, Robert W. (2000). *Civil Islam Muslims and Democratization in Indonesia*. Princeton: Princeton University Press.
- Lewis, Bernard. (2000). *The Middle East : 2000 years of History from the Rise of Christianity to the Present Day*. London: Phoenix Press.
- Mayer, Ann. (1991). *Islam and Human Rights*. London : Westview Press.
- Mitsuo, N., Siddique, S. Bajunid, O Farouk. (2001). *Islam and Civil Society in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Moten, A. Rashid. (2000). "Democracy as Development: Muslim Experience and Expectations" in Zeenath Kausar (ed.), *Political Development: An Islamic Perspective*. Petaling Jaya.: The Other Press and The Research Centre, International Islamic University Malaya.

Moussalli, Ahmad S. (1995). "Modern Islamic Fundamental Discourses on Civil Society, Pluralism and Democracy" in August Richard Norton (ed.), *Civil Society in the Middle East*. Köln: Brill.

Philips, Abu Ameenah Bilal, and Jones, Jameelah. (1990). *Polygamy in Islam*. Riyadh: Tawheed Publications.

Prapertchob, Preeda. (2001). "Islam and Civil Society in Thailand: The Role of NGOs" in Nakamura Mitsuo et al. (eds.), *Islam and Civil Society in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Satha-Anand, Chaiwat. (2001). "Defending Community, Strengthening Civil Society: A Muslim Minority's Contribution to Thai Civil Society" in Nakamura Mitsuo et al. (eds.), *Islam and Civil Society in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<http://deen2do.com/>

<http://happycare.spaces.live.com/default.aspx>

<http://gentlelateefa.spaces.msn.com/>

<http://gentlelateefa.spaces.live.com/>

<http://muhtadeen-alhaq.spaces.live.com/blog/>

<http://muslimnetwork.ning.com/>

<http://muslimthai.com/mnet/index.php>

<http://nurulislamjournal.spaces.live.com/>

<http://sksm116.spaces.live.com/>

<http://sweeten23.spaces.live.com/>

<http://tdsalam.wordpress.com/>

<http://www.azsunnah.com/>

<http://www.baanmuslimah.com/>

<http://www.deen2do.com/dinsodam/>

<http://www.deen2do.com/taqwa>

<http://www.fityah.com/>

<http://www.halalthailand.com/>

<http://www.iqraforum.com/>

<http://www.islamhouse.com/>

<http://www.islaminside.com/>

<http://www.islaminside.com/blog/abumumin/>

<http://www.islaminside.com/blog/chaotonmai/>

<http://www.islaminside.com/blog/fadi/>

<http://www.islaminside.com/blog/hamzah/>

<http://www.islaminside.com/blog/sujetn/>

<http://www.muslim4peace.net/dp/>

<http://www.muslimcampus.com/>

<http://www.muslimcool.com/>

<http://www.musliminside.com/>

<http://www.muslimtsu.com/2008/index.php/>

<http://www.muslimthai.com/>

<http://www.pantip.com/cafe/religious/>

<http://www.sunnahcyber.com/truepath/>

<http://www.sunnahstudent.com/>

<http://www.tawbah.org/>

